

POCHODZENIE I NAJBLIŻSZA RODZINA BISKUPA WŁOCŁAWSKIEGO MACIEJA PAŁUKI (OK. 1285-1368)

Maciej z Gołańczy został biskupem wrocławskim w 1323 r. po śmierci wuja biskupa wrocławskiego Gerwarda i sprawował urząd do 1364 r. Po rezygnacji z biskupstwa pozostał przy boku bratanek Zbyluta nowego biskupa wrocławskiego, aż do śmierci w 1368 r. Biskup Maciej zmagał się z wieloma problemami w diecezji, prowadził rozległą działalność gospodarczą, polityczną, kościelną i budowlaną. Wśród urzędników kościelnych w kapitule wrocławskiej i kruszwickiej znajdowały się osoby z rodu Pałuków tj. Sędziwój z Szubina, Świętosław z Szubina, Trojan z Łekna, Zbylut z Wąsoszy, Sędziwój z Wąsoszy. Kanonikiem był także Mikołaj z Chrobrza. Jednak temat najbliższej rodziny Macieja, czyli ojca, matki i braci nie został jak dotąd gruntownie zbadany. Osobą biskupa Macieja Pałuki zainteresowało się kilku historyków tj. Stanisław Chodyński, Zbigniew Szostkiewicz, Janusz Bieniak, Witold Kujawski, Tomasz Nowicki, Piotr Nitecki, Marek Daniel Kowalski¹. Istotnymi są także artykuły Władysława Semkowicza² oraz J. Bieniaka³ na temat rodu Pałuków.

¹ S. Chodyński, *Maciej Gołańczewski* [w:] *Encyklopedia kościelna*, t. VI, wyd. M. Nowodworski, Warszawa 1875, s. 268-271; Z. Szostkiewicz, *Katalog biskupów obrządku łacińskiego przedrozbiorowej Polski* [w:] *Sacrum Poloniae Millenium. Rozprawy-Szkice-Materiały historyczne*, t. I, Rzym 1954, s. 391-608; J. Bieniak, *Maciej* [w:] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB) 1974, t. 19, s. 15-18; Tenże, *Maciej z Gołańczy herbu Pałuka (ok. 1285-1368), biskup kujawski* [w:] *Ludzie pomorskiego średniowiecza szkice biograficzne*, red. K. Skrzyńska-Lutowicz, Gdańsk 1981, s. 67-72; W. Kujawski, *Maciej Gołańczewski* [w:] *Zasługi dla Włocławka (XIII-XX w.)*, red. M. Wojciechowski, Włocławek 1991, s. 61-63; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992, s. 132; M. D. Kowalski, *Prałaci i kanonicy krakowskiej kapituły katedralnej od pontyfikatu biskupa Nankera do śmierci biskupa Zawiszy z Kurozwęk (1320-1382)*, Kraków 1996, s. 200-201; J. Bieniak, *Maciej z Gołańczy* [w:] *Słownik*

Jan Długosz podał, że Maciej pochodził z rodu Toporczyków, a nazwa Pałuka była jego przydomkiem. O pozostałych osobach z rodu pisał w ten sam sposób, m. in. Wojciech Pałuka z rodu Toporczyków⁴. Długosz opisując herb rodowy Topór, uznał, że jest to topór albo topór dwustronny biały w polu czerwony, zwany też Starzą⁵. W *katalogu biskupów wrocławskich* przypisał Macieja do rodu Topór oraz uznał, że wywodził się on z regionu Polski zwanego Pałuka⁶. Józef Szymański opisując herb Pałuki uznał, że był to topór z krzyżem *zaćwieczony* na obuchu, o nieznanych barwach⁷.

Ród Pałuków, zdaniem W. Semkowicza, swoje pochodzenie zawdzięcza czeskim Sławnikowiczom. W poł. XIV w. Pałukowie zagłębili się w ród Starzów-Toporczyków żyjących w Małopolsce. Ród przyjął nazwę od terenu, na którym się osiedlił. Ich gniazdem było Łekno, od 1139 r. było grodem kasztelańskim na Pałukach. Pierwszymi właścicielami tych ziem był książę i ród Pałuków. Ród Pałuków odegrał ważną rolę kulturalną w XII i XIII w., w XIV w. pojawił się na arenie politycznej w Wielkopolsce. W końcu XIII i na pocz. XIV w. Pałukowie popadli w spór z Zakonem Krzyżackim⁸. Pałukowie trwali wiernie przy boku Władysława Łokietka⁹. Nazwa Pałuki pojawiła się po raz pierwszy w dokumencie z 23 XI 1335 r. „*situatam in terra Palukacensi*”¹⁰.

biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego, t. III, red. Z. Nowak, Gdańsk 1997, s. 133-136; T. Nowicki, *Maciej z Golańczy* [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. XI, Lublin 2006, s. 707.

² W. Semkowicz, *Ród Pałuków*, „Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydział Historyczno-Filozoficzny”, 1907, Serya II, t. 24, s. 151-268.

³ J. Bieniak, *Krąg rodzinny biskupa kujawskiego Macieja Pałuki (korekta do rodu Pałuków Władysława Semkowicza)*, „Zapiski Historyczne”, 1985, t. 50, s. 85-117.

⁴ I. Długosi, *Annales seu cronicae incliti regni Poloniae, liber nonus*, Varsaviae 1978, s. 128, 241.

⁵ J. Długosz, *Insignia seu clenodia regni Poloniae* [w:] *Joannis Dlugossii senioris canonici cracoviensis Opera* t. I, wyd. I. Polkowski, Ż. Pauli, Cracoviae 1887, s. 562.

⁶ Tenże, *Catalogus episcoporum wladislaviensium* [w:] *Joannis Dlugossii senioris canonici cracoviensis Opera* t. I, wyd. I. Polkowski, Ż. Pauli, Cracoviae 1887, s. 529.

⁷ J. Szymański, *Herbarz średniowiecznego rycerstwa polskiego*, Warszawa 1993, s. 217.

⁸ W. Semkowicz, *dz. cyt.*, s. 169, 172-175, 181-182, 187, 189.

⁹ J. Karwasińska, *Sąsiedztwo kujawsko-krzyżackie 1235-1343*, Warszawa 1927, s. 160.

¹⁰ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. II (dalej: KDW), [wyd. I. Zakrzewski], Poznań 1878, nr 1154; A. M. Wyrwa, *Pałuki – nazwa i terytorium w świetle źródeł*

Ojcem Macieja był Sławnik z Gołańczy, przedstawiciel rodu Pałuków¹¹. Data jego narodzin nie jest znana. Sławnik zmarł pomiędzy 1296/1302 r.¹². Był synem Świętosława II. Miał dwóch braci Henryka wojewodę kaliskiego oraz Sędziwoja sędziego nakielskiego¹³. Sławnik był kasztelanem nakielskim w latach 1296-1299¹⁴. Sławnik ożenił się z Małgorzatą i miał z nią trzech synów Świętosława, Zbyluta i Macieja. Imię Sławnika pojawiło się w dokumencie Władysława Łokietka wydanym w Krakowie w 1308 r.¹⁵. Dokument potwierdzał, że Sławnik miał synów Świętosława wojewodę tczewskiego¹⁶, Macieja scholastyka wrocławskiego i Zbyluta. Dodać należy, iż dyplom wskazuje, że w 1308 r. Sławnik z pewnością już nie żył, o czym świadczy zwrot „ku pamięci Sławnika”. Na podstawie niniejszego dokumentu Długosz opisał rodzinę Macieja¹⁷.

Pieczczę Sławnika była okrągła, z toporem zwróconym w lewą stronę, przy obuchu znajdował się krzyż. Napis głosił S [SL]AVNICONIS·FILII SVENTOS[LA]. F. Piekosiński, jako datę wystawienia pieczęci podał pocz. XIV w.¹⁸. Zdaniem W. Semkowicza pieczęć Sławnika przedsta-

i literatury. Stań badań [w:] Studia i materiały do dziejów Pałuk, t. 1. Osadnictwo i architektura w rejonie Łekna we wczesnym średniowieczu, red. A. M. Wyrwa, Poznań 1989, s. 11.

¹¹ I. Długoski, *Annales*, IX, s. 128; M. D. Kowalski, *dz. cyt.*, s. 200; J. Bierniak, *Maciej, Ludzie...*, s. 67.

¹² W. Brzeziński, *Koligacje małżeńskie możnowładztwa wielkopolskiego w II poł. XIV i I poł. XV w.*, Wrocław 2012, s. 177, 189.

¹³ *Vitae vladislaviensium episcoporum*, wyd. S. Damalewicz, Kraków 1642, s. 229; S. Chodyński, *Maciej...*, s. 268; J. Fijałek, *Ustalenie chronologii biskupów wrocławskich*, Kraków 1894, s. 19; J. Bierniak, *Maciej*, PSB, s. 15; Tenże, *Krag...*, s. 85; P. Nowakowski, *Katedra wrocławska*, Wrocław 1991, s. 27; J. Bierniak, *Maciej, Słownik...*, s. 133; T. Nowicki, *dz. cyt.*, s. 707.

¹⁴ I. Długoski, *Annales*, IX, s. 128; A. Boniecki, *Herbarz polski, cz. I. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. VI, Warszawa 1903, s. 175; *Urzednicy wielkopolscy XII-XV w. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1985, cz. 1, nr 282, 283, s. 54. Jego następcą na kasztelanii w latach 1302-1306 był Trojan Sławnikowicz z Łekna; U. W. Semkowicz, *dz. cyt.*, s. 191, 212, podano daty błędne 1292-1302.

¹⁵ KDW, T. II, nr 919; *Pommerelisches Urkundenbuch*, cz. 2, wyd. M. Perlbach, Danzig 1882 (dalej: PU), nr 665, s. 587-588.

¹⁶ J. Bierniak, *Maciej, Ludzie...*, s. 67.

¹⁷ A. Semkowicz, *Krytyczny rozbiór Dziejów Polski Jana Długosza (do roku 1384)*, Kraków 1887, s. 343.

¹⁸ F. Piekosiński, *Pieczczę polskie wieków średnich doby piastowskiej (uzupełnienie)*, Kraków 1936, nr 683, s. 17.

wiała topór zwrócony ostrzem w lewo, z obuchem wyciętym w dwa języki i z gałką na końcu¹⁹. Dokument z 1289 r. przedstawiał pieczęć Sławnika z toporem i krzyżem²⁰.

Matka Macieja miała na imię Małgorzata. Nie wiadomo, w którym roku została żoną Sławnika²¹. Jej ojcem był sędzia brzeski Maciej z Ostrowa nad Gopłem, herbu Leszczyc²², a matką nieznaną z imienia córka Bożęty z Wrześni łowczego poznańskiego, herbu Poraj²³. Nie znamy daty jej narodzin. Małgorzata posiadała czterech braci Gerwarda urodzonego ok. 1260 r., Stanisława prepozyta kruszwickiego, Jana i Przędzrewa, którzy byli kasztelanami kruszwickimi²⁴. Ponadto miała dwie nieznaną z imienia siostry²⁵. Gerward został biskupem wrocławskim²⁶. Następny z braci Małgorzaty Jan Kiwała z Ostrowa herbu Laska był kasztelanem kruszwickim w latach 1316-1327, a drugi z braci Przędzrew sprawował ten urząd w latach 1332-1339²⁷. Jedną z sióstr Małgorzaty została żoną osoby należącej do rodu herbu Ogończyk, druga została małżonką Ottona Leksyska z Gądca²⁸.

¹⁹ W. Semkowicz, *dz. cyt.*, s. 200.

²⁰ J. Bieniak, *Krag...*, s. 85.

²¹ J. Długosz, *Catalogus...*, s. 529; *Vitae...*, s. 229; S. Chodyński, *Maciej...*, s. 268.

²² J. Bieniak, *Maciej*, PSB, s. 15; Tenże, *Maciej, Ludzie...*, s. 67; Tenże, *Krag...*, s. 86; W. Kujawski, *dz. cyt.*, s. 61; P. Nowakowski, *dz. cyt.*, s. 27; J. Maciejewski, *Działalność kościelna Gerwarda z Ostrowa biskupa wrocławskiego w latach 1300-1323*, Bydgoszcz 1996, s. 17; J. Bieniak, *Maciej, Słownik...*, s. 133; T. Nowicki, *dz. cyt.*, s. 707.

²³ J. Bieniak, *Gerward z Ostrowa [w:] Zasłużeni dla Włocławka (XIII-XX w.)*, red. M. Wojciechowski, Włocławek 1991, s. 56.

²⁴ J. Bieniak, *Gerward z Ostrowa herbu Laska (ok. 1260-1323), biskup kujawski (dalej: Gerward L) [w:] Ludzie pomorskiego średniowiecza szkice biograficzne*, red. K. Skrzypkowska-Łutowicz, Gdańsk 1981, s. 47; W. Sieradzan, *Świadomość historyczna świadków w procesach polsko-krzyżackich w XIV-XV w.*, Toruń 1993, s. 210-212.

²⁵ W. Sieradzan, *dz. cyt.*, s. 179.

²⁶ K. Stachowska, *Gerward [w:] PSB, 1948-1958, t. 6, s. 408*; J. Maciejewski, *dz. cyt.*, s. 17.

²⁷ *Urzędnicy kujawscy i dobrzyńscy XII-XV w. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 2014, cz. A, nr 361, 362, s. 115; J. Bieniak, *Urzędnicy kruszwiccy w średniowieczu [w:] Z dziejów pogranicza kujawsko-wielkopolskiego. Zbiór studiów, III*, red. D. Karczewski, M. Wilczek-Karczewska, Strzelno-Kruszwica 2015, s. 57, 62.

²⁸ Tenże, *Gerward L...*, s. 47.

Jan Długosz stwierdził, że małżonka Sławnika narodziła dwunastu synów w czasie jednego porodu, a ze wszystkich dzieci przeżył tylko przyszły biskup włocławski Maciej. Wszyscy synowie Małgorzaty zostali od razu ochrzczeni. Jedenastu z nich zmarło w tym samym dniu, w którym się narodziło²⁹. Wiadomości te są wysoce nieprawdopodobne. Przyjście Macieja na świat otoczono legendą, by wywyżżyć jego osobę. Małgorzata z pewnością była matką trzech synów Świętosława, Zbyluta i Macieja. Małgorzata i Sławnik związali się z ziemiami kujawskimi oraz z duchownymi z tego terenu³⁰. O dalszych losach matki Macieja nie mamy żadnych wiadomości. Nie wiadomo czy przeżyła męża, jak potoczyło się jej dalsze życie. Nie znamy jej daty śmierci. Jej najmłodszy syn Maciej rozwijał swą karierę u boku brata Małgorzaty, wuja Gerwarda, więc jej związki rodzinne zapewniły mu start w przyszłość.

Świętosław Pałuka (Świętosław z Wąsoszy³¹) był wojewodą tczewskim³². Narodził się ok. 1280 r. i był najstarszy z rodzeństwa. Sprawował urząd w latach 1306-1308 r.³³. Świętosław został mianowany wojewodą tczewskim pod koniec 1306 r. na Pomorzu, przez Władysława Łokietka³⁴. Według Jana Pakulskiego został wojewodą w 1308 r.³⁵. Było to sporym wyróżnieniem i dowodem na zaufanie, jakim brata

²⁹ I. Długosi, *Annales*, IX, s. 128; Tenże, *Catalogus...*, s. 529; S. Chodyński, *Maciej...*, s. 268.

³⁰ J. Bieniak, *Maciej, Ludzie...*, s. 67; J. Maciejewski, *dz. cyt.*, s. 76.

³¹ W. Sieradzan, *dz. cyt.*, s. 214; B. Śliwiński, *Rzeź i zniszczenie Gdańska przez Krzyżaków w 1308 r. Przyczyny, przebieg i skutki*, Gdańsk 2006, s. 64-65.

³² *Urzednicy Pomorza Wschodniego do 1309 r. Spisy*, wyd. B. Śliwiński, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1989, nr 237, s. 64.

³³ P. Kriedte, *Die Herrschaft der Bischöfe von Wloclawek in Pommerellen von den Anfängen bis zum Jahre 1409*, Göttingen 1974, s. 171; *Urzednicy Pomorza...*, nr 237, s. 64; J. Bieniak, *Świętosław z Wąsoszy [w:] Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. IV, R-Ż, red. Z. Nowak, Gdańsk 1997, s. 355; B. Śliwiński, *Działalność wojewody tczewskiego Świętosława z Wąsoszy z rodu Pałuków jesienią 1308 r. [w:] Książęta, urzednicy, zloczynicy*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 1999, s. 265-266; Tenże, *Pomorze Wschodnie w okresie rządów księcia polskiego Władysława Łokietka w latach 1306-1309*, Gdańsk 2003, s. 149; B. Śliwiński, *Mściwoj II (1224-1294) książę wschodniopomorski (gdański)*, Warszawa 2016, s. 316.

³⁴ W. Semkowicz, *dz. cyt.*, s. 192-193, 214; J. Bieniak, *Świętosław...*, s. 355; B. Śliwiński, *Pomorze...*, s. 149, 263, 267-268; Tenże, *Rzeź...*, s. 65, 68-69.

³⁵ J. Pakulski, *Sily polityczno-spoleczne w Wielkopolsce w pierwszej polowie XIV w.*, Toruń 1979, s. 28.

Macieja obdarzył syn Kazimierza kujawskiego³⁶. Świętosław, jako brat Macieja pojawił się w akcie urzędowym z 1308 r.³⁷ oraz z 23 I 1330 r.³⁸. Świętosław dorastał na ziemiach przynależnych do rodu Pałuków. Na Pomorzu widywał Mściwoja II i Przemysła II³⁹.

Zdaniem niektórych historyków w 1306 r. w Tczewie i w Gdańsku rządy objął książę inowrocławski Przemysł i jego brat Kazimierz. Jednak bracia dostali we władanie, jako namiestnicy Świecie i ziemię świecką⁴⁰. Zdaniem B. Śliwińskiego Władysław Łokietek w 1306 r. przekazał Tczew we władanie „starosty” Świętosława. Świętosław był obecny w Świeciu 27 XI 1306 r. Między 1, a 6 XII 1306 r. znalazł się w Byszewie u boku Władysława Łokietka. W lipcu 1307 r., gdy Łokietek zwołał rycerstwo kujawskie i zimą 1307/1308 r. udał się na Pomorze Wschodnie, Świętosław znalazł się wśród wojsk księcia⁴¹.

W maju 1308 r., jako wojewoda tczewski Świętosław był obecny w Krakowie na ogólnopolskim wiecu odnoszącym się przede wszystkim do spraw pomorskich. Podczas wiecu Świętosław wraz z braćmi dostał wieś Wieszki pod Nakłem. Bracia mieli zostać wynagrodzeni za pomoc w przyłączeniu w 1306 r. ziemi nakielskiej do dóbr Władysława Łokietka oraz za udział w walkach na przełomie 1307/1308 r.⁴². Zdaniem B. Śliwińskiego wojewoda tczewski znalazł się w Krakowie 31 maja⁴³. Dodał też, że Świętosław otrzymał dobra w Wąsoszy na północ od Żnina oraz miał w swym posiadaniu ziemię na Pomorzu Gdańskim, prawdopodobnie leżącą na północ od Kamienia⁴⁴.

³⁶ J. Bierniak, *Wielkopolska, Kujawy, ziemia łączycza i sieradzka wobec problemu zjednoczenia państwowego w latach 1300-1306*, Toruń 1969, s. 167-168.

³⁷ KDW, T. II, nr 919.

³⁸ *Codex diplomaticus Poloniae. Tomus secundus, pars prior*, wyd. L. Ryzyszczewski, A. Muczkowski, Varsaviae 1848 (dalej: KDP), nr 250, s. 243-244.

³⁹ J. Bierniak, *Świętosław...*, s. 355; B. Śliwiński, *Mściwoj...*, s. 316.

⁴⁰ K. Jasiński, *Zajęcie Pomorza Gdańskiego przez Krzyżaków w latach 1308-1309*, „Zapiski Historyczne”, 1966, t. 31, z. 3, s. 11.

⁴¹ B. Śliwiński, *Pomorze...*, s. 235-255, 262-263, 285-316; Tenże, *Rzeź...*, s. 73-74.

⁴² KDW, T. II, nr 919; PU, cz. 2, nr 665, s. 587-588; J. Bierniak, *Świętosław...*, s. 355; B. Śliwiński, *Pomorze...*, s. 308-309.

⁴³ PU, cz. 2, nr 660, s. 582; *Urzednicy Pomorza...*, nr 237, s. 64.

⁴⁴ J. Bierniak, *Świętosław...*, s. 355; B. Śliwiński, *Działalność...*, s. 266; Tenże, *Pomorze...*, s. 149.

Pod koniec sierpnia lub na pocz. września 1308 r. załogi brandenburskie znalazły się pod Gdańskiem. Doszło do walk, które trwały do września. W ramach pomocy na ziemi pomorskie przybyły wojska krzyżackie. Armia zakonna dotarła do miasta i rozpoczęto walki w wyniku, których wygnano oddziały brandenburskie⁴⁵. 12/13 XI⁴⁶ 1308 r. miała miejsce rzeź Gdańska⁴⁷. Po zagarnięciu Gdańska wojska krzyżackie ruszyły na Tczew. Zdobyte Tczewa miało miejsce w listopadzie 1308 r.⁴⁸. Wedle słów rycerza Antoniego, świadka wydarzeń w Tczewie zeznającego w procesie polsko-krzyżackim w 1339 r., po nocnym ataku na Gdańsk, książę Kazimierz udał się do Henryka von Plotzke i upraszał go o zaprzestanie działań, bezskutecznie. Zezwolono tylko Kazimierzowi wraz z ludźmi i ich dobytkiem opuścić gród. Gdy książę powrócił do Tczewa napotkał wojska zakonne, więc wysłał Antoniego by ten poprosił mistrza o możliwość opuszczenia miasta, po czym książę udał się do Świecia, a Krzyżacy spalili gród. Podobnie opisał to Jan Długosz⁴⁹. Antoni nie nadmienił o próbach obrony miasta, mieszczanie mieli sami otworzyć bramy przed najeźdźcą⁵⁰. Kazimierz poddał się uciekając i oddając bez walki Tczew. B. Śliwiński był zdania, że tchórzostwo księcia Kazimierza objawiło się dwukrotnie nie wsparł Gdańska oraz poddał Tczew⁵¹.

W 1308 r. Świętosław stał na czele obrony Tczewa. Jan Długosz podał, że miasto zniszczono i spalono, zaś Świętosław uszedł z życiem⁵². Świętosława, jako obrońcę Tczewa określił w zeznaniach w procesie polsko-krzyżackim w 1339 r. brat Gerard z klasztoru

⁴⁵ G. Labuda, *Pomorze Wschodnie w dobie rozwijającego się feudalizmu (1120-1466)* [w:] *Historia Pomorza*. T. I do roku 1466, cz. 1, red. G. Labuda, Poznań 1969, s. 541; B. Śliwiński, *Pomorze...*, s. 338-432.

⁴⁶ B. Śliwiński, *Rzeź...*, s. 88.

⁴⁷ K. Jasiński, *dz. cyt.*, s. 27; G. Labuda, *dz. cyt.*, s. 542.

⁴⁸ W. Długokęcki, *Tczew w okresie pomorskim (1260-1308)* [w:] *Historia Tczewa*, red. W. Długokęcki, Tczew 1998, s. 40; Tenże, *Zakon Krzyżacki wobec Tczewa w początkach XIV w.* [w:] *Historia Tczewa*, red. W. Długokęcki, Tczew 1998, s. 43.

⁴⁹ G. Labuda, *dz. cyt.*, s. 542-543; W. Długokęcki, *Zakon...*, s. 43; B. Śliwiński, *Pomorze...*, s. 433-434.

⁵⁰ W. Długokęcki, *Zakon...*, s. 43-45.

⁵¹ K. Jasiński, *dz. cyt.*, s. 33; B. Śliwiński, *Rzeź...*, s. 98-101.

⁵² W. Semkowicz, *dz. cyt.*, s. 193; S. Kujot, *Czternasty listopada 1308 r. w Pomorzu Gdańskim*, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, R. 15, 1908, s. 90-91.

w Łeknie⁵³. 6 II 1309 r. mieszkańcy Tczewa spisali dokument, w którym zobowiązali się ustąpić z miasta z powodu uczynionych przez Zakon szkód⁵⁴. Zdaniem Wiesława Długokęckiego mieszkańcy miasta odnotowali krzywdy popełnione na ich terenie, dodając, że to oni wyrazili szkody Zakonowi, których nie da się pokryć, dlatego zobowiązują się ustąpić z miasta i nigdy nie powrócić chyba, że Zakon wyraziłby na to zgodę⁵⁵. Według historyków mieszkańcy początkowo próbowali stawić opór, o czym ma świadczyć pismo z 6 lutego, wymuszone na nich przez Zakon⁵⁶. Świętosław, jednak nie był świadkiem wydarzeń w Tczewie, w tym czasie udał się do Małopolski by poinformować Władysława Łokietka o zdarzeniach, które miały miejsce w Gdańsku. Jego zadaniem było przekazanie wiadomości o armii pod Tczewem oraz sprowadzenie pomocy. Prawdopodobnie Władysław Łokietek wysłał załogę, która początkowo nie wiedziała o poddaniu grodu. Starano się zmobilizować siły do walki, jednak wieści od Świętosława spowodowały, że zaprzestano dalszych działań. Po przejściu Tczewa Zakon Krzyżacki zdobył gród w Nowem⁵⁷.

Świętosław był stolnikiem Władysława Łokietka⁵⁸. Prawdopodobnie w kwietniu 1309 r. został stolnikiem pomorskim⁵⁹. Po utracie Pomorza miał być stolnikiem nakielskim lub pomorskim⁶⁰. J. Bieniak uważał, że od 1306 r. był on stolnikiem brzeskim lub nakielskim⁶¹. B. Śliwiński uznał, że Świętosław nie mógł być stolnikiem nakielskim, gdyż do 1313 r. przebywał ciągle na Pomorzu i tam uzyskiwał godności urzędnicze⁶².

Między 23, a 28 IV 1309 r. Świętosław był wojewoda tczewski, wraz z biskupem Gerwardem, uczestniczył w negocjacjach Władysława

⁵³ *Lites ac res gestae inter polonos ordinemque cruciferorum. Edition altera*, t. I, Posnaniae 1890 (dalej: *Lites*), s. 364.

⁵⁴ B. Śliwiński, *Rzeź...*, s. 103.

⁵⁵ W. Długokęcki, *Zakon...*, s. 44.

⁵⁶ B. Śliwiński, *Pomorze...*, s. 439.

⁵⁷ Tenże, *Działalność...*, s. 274-275; Tenże, *Rzeź...*, s. 100; Tenże, *Pomorze...*, s. 453-454.

⁵⁸ M. D. Kowalski, *dz. cyt.*, s. 256.

⁵⁹ *Lites*, cz. 1, s. 389; *Urzednicy Pomorza...*, nr 36, s. 30.

⁶⁰ J. Bieniak, *Wielkopolska...*, s. 168-169; J. Pakulski, *dz. cyt.*, s. 28, 150; W. Sieradzian, *dz. cyt.*, s. 214.

⁶¹ J. Bieniak, *Świętosław...*, s. 356.

⁶² *Urzednicy Pomorza...*, nr 36, s. 30.

Lokietka z Krzyżakami w Grabiach na Kujawach⁶³, zaraz po przejściu Pomorza Gdańskiego przez Zakon⁶⁴. S. Kujot stwierdził, że Świętosław wystąpił w Grabiach, jako podstoli Władysława Łokietka⁶⁵. Świętosław potwierdził swój udział w rozmowach w Grabiach podczas zeznań w procesie warszawskim.

W procesie Świętosław zeznał również, że Władysław Łokietek nie wykupił od Krzyżaków Pomorza, z powodu zbyt wysokiej ceny, jakiej żądali. Zeznał, że Krzyżacy znacznie zawyżyli koszt pomocy w Gdańsku, rachunku nie wyrównałaby nawet sprzedaż Pomorza. Rozmowy w Grabiach zostały zerwane, a ich konsekwencją było m.in. to, iż strona polska dowiedziała się o pragnieniu zachowania Pomorza przez Zakon⁶⁶.

5 VII 1313 r. Świętosław został przytoczony w akcie urzędowym wielkiego mistrza Karola z Trewiru wydanym w Malborku⁶⁷. Po utracie Pomorza przebywał w swych dobrach na Pałukach. W 1313 r. miał znaleźć się w Świeciu⁶⁸. W 1325 r. brał udział w walkach z Brandenburgią⁶⁹. W Brześciu 23 I 1330 r. oznajmiono, że starszy brat Macieja Świętosław kupił od Lewna wieś Oporówek lub Oporowo za 50 grzywien monety obiegowej⁷⁰.

Świętosław pojawił się w czasie walk Polski z Zakonem Krzyżackim w 1329 r. W 1330 r. był dowódcą obrony Raciążka, siedziby biskupów kujawskich. Maciej powierzył bratu cały skarb przynależny do biskupstwa włocławskiego⁷¹.

⁶³ W. Semkowicz, *dz. cyt.*, s. 193, 214; K. Jasiński, *dz. cyt.*, s. 34-35, 57; J. Bieniak, *Wielkopolska...*, s. 168 przypis 361; J. Bieniak, *Świętosław...*, s. 356; B. Śliwiński, *Pomorze...*, s. 492-494.

⁶⁴ H. Члѡпоцка, *Процесы Польскі з Законом Крѡжѡцкѡм в XIV в. Studium źródлознавецѡ*, Poznań 1967, s. 20-21; B. Śliwiński, *Rzeź...*, s. 111-112.

⁶⁵ S. Kujot, *Czternasty...*, s. 93-94.

⁶⁶ S. Kujot, *Czternasty...*, s. 94; K. Jasiński, *dz. cyt.*, s. 34; B. Śliwiński, *Rzeź...*, s. 112.

⁶⁷ *Preußisches Urkundenbuch. Zweiter Band (1309-1335)* cz. 1, wyd. M. Hein, E. Maschke, Neudruck der Ausgabe 1939, 1962, nr 100, s. 64-65.

⁶⁸ J. Bieniak, *Świętosław...*, s. 356.

⁶⁹ Tamże, s. 356; B. Śliwiński, *Działalność...*, s. 266; Tenże, *Pomorze...*, s. 579.

⁷⁰ Archiwum Diecezjalne we Włocławku (dalej: AW), Kop. 5, sygn. 615, k. 336-v; AW, Kop. 6, sygn. 616, k. 465v-466; KDP, t. II, cz. 1, nr 250, s. 243-244.

⁷¹ W. Semkowicz, *dz. cyt.*, s. 195, 214-215; J. Bieniak, *Wielkopolska...*, s. 255 przypis 215; J. Bieniak, *Świętosław...*, s. 356; W. Kujawski, *dz. cyt.*, s. 62.

5 VII 1330 r. Świętosław poddał gród i znalazł się w niewoli wraz z pozostałymi obrońcami grodu⁷². W. Semkowicz zanotował, że Świętosław by odzyskać wolność został zmuszony do wykupienia się wsią Oporowo⁷³. Brata oraz pozostałych obrońców Tczewa z niewoli wykupił biskup włocławski Maciej, co miało miejsce 24 VIII 1330 r.⁷⁴. Biskup Maciej zawarł porozumienie z Zakonem, które m. in. pozwoliło mu uratować życie Świętosława. Po podpisaniu rozejmu najstarszy brat Macieja znalazł się na wolności.

Od 11 do 14 III 1339 r. był na zjeździe w Uniejowie. 12 lub 14 III 1339 r. Świętosław uzyskał pas rycerski od króla⁷⁵.

Świętosław zeznawał, jako świadek w procesie polsko-krzyżackim w 1339 r. W procesie występował, jako były wojewoda pomorski i był świadkiem o numerze 116⁷⁶. Zaprzysiężony został w Uniejowie 11 III 1339 r., przesłuchany w Krakowie 30 kwietnia⁷⁷ lub w pierwszych tygodniach maja⁷⁸.

Podczas zeznań powiedział, że jako młoda osoba widział na Pomorzu, jako władcę Mściwoja II, potem ziemie przejął Przemysław II, a po nim Władysław Łokietek, widział działania na Pomorzu biskupa Gerwarda i arcybiskupa Jakuba Świnki oraz dodał, że przez trzy lata był wojewodą tczewskim. Dokładnie zeznawał o zaborze Gdańska najpierw przez Brandenburczyków, potem przez Krzyżaków⁷⁹. Dodał, że po utracie Tczewa dostał od Władysława Łokietka urząd stolnika pomorskiego⁸⁰, twierdził, iż Krzyżacy starali się zakupić od Łokietka ziemie pomorskie oraz poinformował o spotkaniu w Grabiach⁸¹. Zeznał, że obrońcy Gdańska nawoływali do zwrócenia się o pomoc do przyjaciela polskiego, czyli do Krzyżaków. Dodał, że Krzyżacy po

⁷² *Kalendarz i spominki włocławskie* [w:] *Roczniki Wielkopolskie*. MPH, Seria II – t. VI, wyd. B. Kürbis, Warszawa 1962, s. 89 przypis 33; I. Długoski, *Annales*, IX, s. 145-146; P. Kriedte, *dz. cyt.*, s. 175-176.

⁷³ W. Semkowicz, *dz. cyt.*, s. 195.

⁷⁴ I. Długoski, *Annales*, IX, s. 145.

⁷⁵ J. Bieniak, *Krag...*, s. 87; Tenże, *Świętosław...*, s. 356; B. Śliwiński, *Działalność...*, s. 266.

⁷⁶ Lites, cz. 1, s. 388-390; H. Chłopocka, *Procesy...*, s. 142.

⁷⁷ W. Sieradzan, *dz. cyt.*, s. 214.

⁷⁸ J. Bieniak, *Krag...*, s. 115.

⁷⁹ B. Śliwiński, *Działalność...*, s. 268.

⁸⁰ *Urzędnicy Pomorza...*, nr 36, s. 30.

⁸¹ J. Bieniak, *Gerward L...*, s. 48; W. Sieradzan, *dz. cyt.*, s. 47-48.

dotarciu do Gdańska wygnali z nich Sasów, a potem podporządkowali sobie gród, zbuntowany przeciwko Łokietkowi⁸².

Świętosław Pałuka zmarł przed 1347 r.⁸³, a dokładniej pomiędzy majem 1339, a 4 IX 1347 r.⁸⁴. Zdaniem W. Sieradzana zmarł po 30 IV 1339 r.⁸⁵. Świętosław posiadał czterech synów – Sędziwoja z Wąsoszy, Zbyluta z Wąsoszy, kasztelana rogozińskiego Sławnika z Szubina⁸⁶ i Drogosza z Chrobrza⁸⁷. Zarówno Sędziwój jak i Zbylut znaleźli się wśród duchownych współpracujących z biskupem włocławskim Maciejem, a więc rozwijali karierę u boku wuja. Wnukami Świętosława byli Sędziwój z Szubina, Mikołaj z Wąsoszy oraz Świętosław z Szubina, synowie Sławnika. Jego wnuczkami były córki Sławnika, jedna najstarsza z rodzeństwa była małżonką starosty chełcińskiego Krystyna ze Skrzyńska herbu Łabędź, druga Burneta była żoną Dzierśława Grochoły z Ostroroga kasztelana santockiego herbu Nałęcz. Potomstwo pierwszej z nich nie jest znane, synem Burnety był Sędziwój z Ostroroga⁸⁸. Sędziwój z Szubina z żoną Wichną posiadał cztery córki, Dobrochnę (żonę wojewody siedmiogrodzkiego Ścibora ze Ściborzyc, herbu Mościc), Małgorzatę (żonę wojewody brzeskiego Macieja z Łabiszyna herbu Laska), Sędkę (żonę wojewody sandomierskiego Spytka z Tarnowa herbu Leliwa) i Jachnę, które były prawnuczkami Świętosława⁸⁹. Mikołaj z Wąsoszy miał syna Macieja, córkę nieznanego imienia (małżonkę Wojciecha z Kościoła kasztelana brzeskiego herbu Ogon) oraz córkę Sędkę (żonę Mikołaja z Czarnkowa sędziego poznańskiego herbu Nałęcz)⁹⁰. Świętosław z Szubina i Wichna posiadali szóstkę dzieci – Borka z Szubina i Grodziska (żonatego z Hanką), Macieja z Grodziska i Trziela (żonatego z Anną, potem z Jadwigą, córką Jana z Książa herbu Łódzia), córkę nieznaną z imienia (żonę

⁸² S. Kujot, *Czternasty...*, s. 82; B. Śliwiński, *Pomorze...*, s. 349, 385-386.

⁸³ J. Bieniak, *Wielkopolska...*, s. 168.

⁸⁴ Tenże, *Świętosław...*, s. 356; B. Śliwiński, *Pomorze...*, s. 579; W. Brzeziński, *dz. cyt.*, s. 189.

⁸⁵ W. Sieradzan, *dz. cyt.*, s. 214.

⁸⁶ M. D. Kowalski, *dz. cyt.*, s. 256; W. Sieradzan, *dz. cyt.*, s. 214.

⁸⁷ J. Bieniak, *Krag...*, s. 114; Tenże, *Świętosław...*, s. 356.

⁸⁸ A. Gąsiorowski, *Sędziwój z Szubina h. Pałuka* [w:] PSB, 1995, t. 36, s. 406; W. Brzeziński, *dz. cyt.*, s. 189-190, 347-351.

⁸⁹ A. Gąsiorowski, *Sędziwój...*, s. 414; W. Brzeziński, *dz. cyt.*, s. 194-202, 347-351.

⁹⁰ J. Bieniak, *Krag...*, s. 104; W. Brzeziński, *dz. cyt.*, s. 197, 202-207, 347-351.

pochodzącego z Rojewa nieznanego z imienia członka rodu Leszczyć, Filkę (żonę Jana Szreniawy z Sarnowa i Klęczy), Burnetę (żonę Jana z Janów Młyna herbu Ogon) i Dobroszkę (żonę Mrocza z Łopuchowa herbu Laska)⁹¹.

Kolejnym z braci był Zbylut Pałuka z Gołańczy (Zbylut z Domaborza⁹²). Przyszedł na świat zapewne między 1280, a 1285 r. Sprawował urząd kasztelana nakielskiego od 18 VI 1325 r. do 8 VII 1343 r.⁹³. Akt urzędowy z 8 VII 1343 r. określił Zbyluta kasztelanem nakielskim⁹⁴. Zbylut stał się kasztelanem gnieźnieńskim od 6 IV 1346 r. do 14 XI 1346 r.⁹⁵. Dokumenty wymieniły Zbyluta kasztelana gnieźnieńskiego tj. z 6 IV 1346 r.⁹⁶, 13 XI 1346 r.⁹⁷, 13 XI 1346 r.⁹⁸ i z 14 XI 1346 r.⁹⁹. Zbylut przejął kasztelaninę gnieźnieńską po Henryku II Pałuce¹⁰⁰.

Zbylut współtowarzyszył biskupowi wrocławskiemu Gerwardowi w objazdach diecezji wrocławskiej¹⁰¹. W 1308 r. znalazł się w Krakowie, gdzie wraz z braćmi dostał wieś Wieszki pod Nakłem¹⁰². 18 VI 1325 r. w Nakle wraz z młodszym bratem Maciejem Zbylut, jako kasztelan nakielski był świadkiem sojuszu związanego między Władysławem Łokietkiem, a Ottonem I, Warcisławem IV i Barnimem III¹⁰³.

Zbylut Pałuka uczestniczył w walkach Polski z Zakonem Krzyżackim w 1331 r.¹⁰⁴. Zbylut został obrońcą Nakła, lecz gród został utracony na

⁹¹ W. Brzeziński, *dz. cyt.*, s. 211-222, 347-351.

⁹² J. Bierniak, *Maciej, Słownik...*, s. 133.

⁹³ Lites, cz. 1, s. 323-327; A. Boniecki, *dz. cyt.*, s. 175; u Bonieckiego błędna data, według niego Zbylut był kasztelanem nakielskim od 1327 r.; W. Semkowicz, *dz. cyt.*, s. 215; H. Chłopocka, *Tradycja o Pomorzu Gdańskim w zeznaniach świadków na procesach polsko-krzyżackich w XIV i XV w.*, „Roczniki Historyczne”, R. 25, 1959, z. 1, s. 88; *Urzednicy wielkopolscy...*, cz. 2, nr 37, s. 103, cz. 2, nr 319, s. 137.

⁹⁴ KDW, t. II, nr 1221.

⁹⁵ KDW, t. II, nr 1249, 1254; *Urzednicy wielkopolscy...*, cz. 2, nr 37, s. 103, cz. 2, nr 319, s. 137.

⁹⁶ KDW, t. II, nr 1249.

⁹⁷ Tamże, nr 1252.

⁹⁸ Tamże, nr 1253.

⁹⁹ Tamże, nr 1254.

¹⁰⁰ W. Semkowicz, *dz. cyt.*, s. 193.

¹⁰¹ J. Maciejewski, *dz. cyt.*, s. 85.

¹⁰² KDW, t. II, nr 919; PU, cz. 2, nr 665, s. 587-588.

¹⁰³ *Pommersches Urkundenbuch. VI. Band. 1321-1325 nebst Nachträgen und Ergänzungen zu Band. I-VI, 1*, wyd. O. Heinemann, Stettin 1907, nr 3855, s. 274-275.

¹⁰⁴ P. Kriedte, *dz. cyt.*, s. 172, 186.

rzecz Zakonu. W lipcu 1331 r. znalazł się w Pakości, własności wojewody brzeskiego Wojciecha Kościelca, gdzie pomagał w obronie miasta. Kolejno u boku Władysława Łokietka znalazł się wśród oddziałów atakujących armię zakonną znajdującą się w okolicach Gniezna. Zbylut brał również udział w bitwie pod Koninem. Następnie znalazł się wśród wojsk Łokietka idących w pochodzie spod Kalisza¹⁰⁵. W 1331 r. starał się bronić Raciążek, niestety utracił gród¹⁰⁶. Pojawił się na czele oddziału, który wchodził w skład wojsk zgromadzonych pod Łęczycą w 1331 r.¹⁰⁷ Zbylut ponadto brał udział w bitwie pod Płowcami. W 1332 r., gdy Zakon znów zaatakował ziemie kujawskie, kasztelan nakielski Zbylut był członkiem załogi królewskiej broniącej Raciąża¹⁰⁸. Jako dowódca obrony Raciążka, po klęsce i utracie miasta został wygnany. J. Bieniak stwierdził, że Krzyżacy siłą usunęli Zbyluta z grodu¹⁰⁹. Po utracie Raciążka w 1332 r. Zbylut był zmuszony ustąpić z ziem kujawskich¹¹⁰. 12 lub 14 III 1339 r. z rąk króla dostał pas rycerski¹¹¹.

W procesie polsko-krzyżackim w 1339 r. zeznawał, jako 67 świadek, jako kasztelan nakielski¹¹². Zaprzysiężony został w Uniejowie 11 III 1339 r., przesłuchany w Kaliszu po 19 marca¹¹³. W procesie stwierdził, że wychowywał się na ziemiach kujawskich. Uznał, że jego stryj Henryk Pałuka został pojmany przez Zakon po przejściu Nakła w 1330 r. Wspominał także o walkach pod Koninem. 8 VII 1343 r. jego pieczęć znalazła się pod traktatem kaliskim, gdzie był obecny, jako kasztelan nakielski¹¹⁴. Pieczęć Zbyluta przedstawiała topór w lewo zwrócony, z krzyżem za obuchem. W opisie pieczęci

¹⁰⁵ J. Bieniak, *Krag...*, s. 112.

¹⁰⁶ W. Semkowicz, *dz. cyt.*, s. 195; P. Kriedte, *dz. cyt.*, s. 186-187.

¹⁰⁷ M. Bielski, W. Rezmer, *Bitwy na Pomorzu. Szkice z dziejów militarnych Pomorza Nadwiślańskiego (1109-1945)*, Gdańsk 1993, s. 51.

¹⁰⁸ S. Zajaczkowski, *Polska a Zakon Krzyżacki w ostatnich latach Władysława Łokietka*, Lwów 1929, s. 236, 273.

¹⁰⁹ J. Bieniak, *Wielkopolska...*, s. 16-17.

¹¹⁰ Lites, cz. 1, s. 324, art. X; J. Bieniak, *Maciej*, PSB, s. 16; P. Kriedte, *dz. cyt.*, s. 187.

¹¹¹ J. Bieniak, *Krag...*, s. 87.

¹¹² Lites, cz. 1, s. 323-327; H. Chłopocka, *Tradycja...*, s. 88, 105.

¹¹³ W. Sieradzan, *dz. cyt.*, s. 221.

¹¹⁴ Lites, cz. 1, s. 323-327; J. Bieniak, *Wielkopolska...*, s. 168; J. Pakulski, *dz. cyt.*, s. 99, 116, 142.

odnotowano: „Dziwiąta rodu Pałuków; napis: ...iluti filii Sławnici; (pieczęć XLVII)”¹¹⁵. Zbylut zmarł w czasie pomiędzy 14 XI 1346, a 11 XI 1348 r.¹¹⁶. Zbylut z nieznaną małżonką miał dwóch synów Zbyluta z Domaborza (który posiadał dwóch synów Włodka i Zbyluta) i Tomisława z Gołańczy, który zapoczątkował linię Pałuków Gołańskich¹¹⁷. Kiedy Zbylut zawarł związek małżeński nie wiadomo.

Reasumując informacji na temat rodziny Macieja z Gołańczy nie zachowało się zbyt wiele. O ojcu Macieja Sławniku wiemy, że był kasztelanem nakielskim i miał trzech synów. Znamy tylko imię jego ojca, na temat matki Sławnika nic nie wiadomo. O matce Macieja Małgorzacie wiemy, że miała dwie siostry i czterech braci oraz trzech synów, znamy też jej rodziców. Jednak niemożliwym jest, aby mogła w jednym porodzie wydać na świat dwunastu synów. Jan Długosz we fragmencie mówiącym o narodzinach Macieja dał się ponieść wyobraźni.

Bracia Macieja byli osobami bardziej rozpoznawalnymi. Zarówno Świętosław, jak i Zbylut pojawili się podczas walk z Zakonem Krzyżackim. Świętosław trafił do niewoli krzyżackiej, z czego wybawił go właśnie Maciej. Zbylut bronił ziem kujawskich, brał udział w bitwie pod Płowcami, gdzie walczył rodowy oddział Pałuków, a wojska przed bitwą miał poświęcić Maciej. Dwoje bratanków Macieja rozwijało swe kariery u jego boku. Nie wiemy nic na temat babki Macieja ze strony ojca, nie znamy także imienia drugiej babki ze strony matki. Na podstawie zgromadzonych wiadomości wiemy, że Sławnik zmarł przed 1308 r., nie mamy podstaw by wyznaczyć datę śmierci Małgorzaty, obaj bracia Macieja zmarli na długo przed nim.

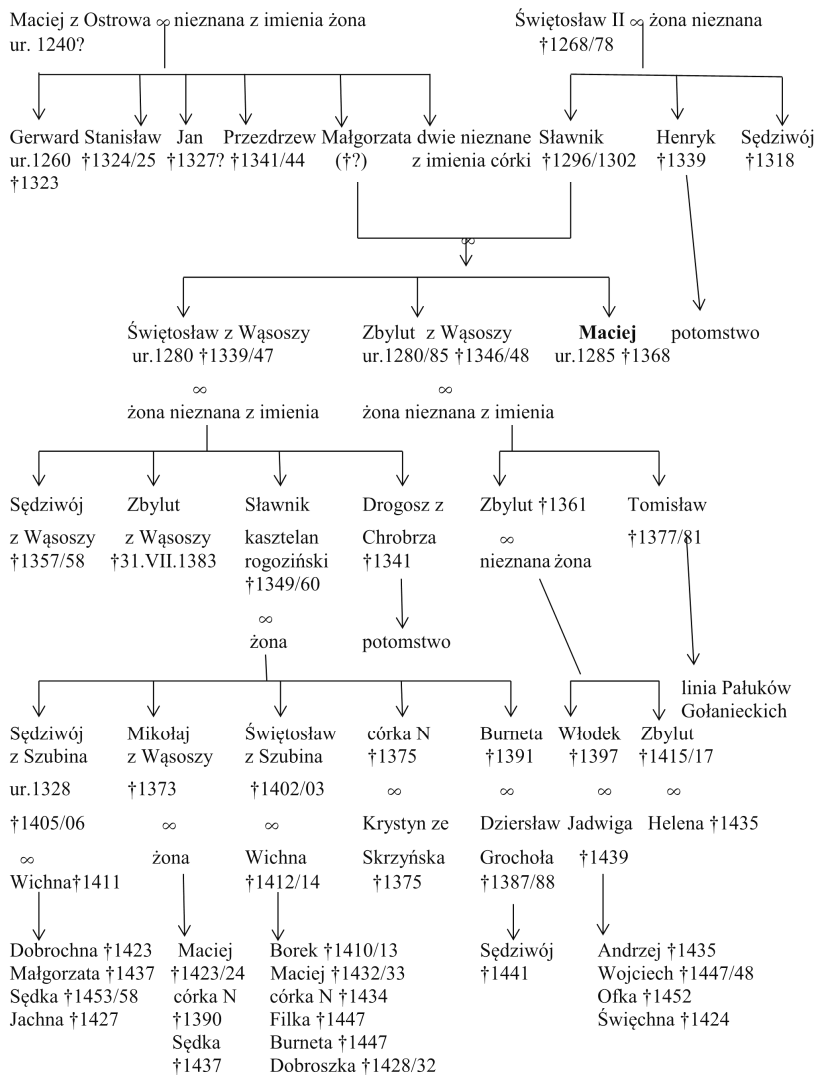
Badania na temat najbliższej rodziny biskupa włocławskiego Macieja możemy poszerzyć o zbadanie życiorysu bratanków Macieja i pozostałych krewnych z rodu Pałuków, lecz ze względu na obszerność tego tematu jest to materiał na kolejny już artykuł naukowy.

¹¹⁵ KDW, t. II, nr 1221; W. Semkowicz, *dz. cyt.*, s. 200.

¹¹⁶ J. Bieniak, *Wielkopolska...*, s. 168; W. Sieradzan, *dz. cyt.*, s. 221; W. Brzeziński, *dz. cyt.*, s. 177.

¹¹⁷ W. Sieradzan, *dz. cyt.*, s. 221; W. Brzeziński, *dz. cyt.*, s. 177-178, 182-183, 344.

**Tablica pokrewieństwa najbliższej rodziny
biskupa Macieja z Gołańczy**

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Diecezjalne we Włocławku.

Źródła drukowane

- Codex diplomaticus Poloniae. Tomus secundus, pars prior*, wyd. L. Rzyaszczewski, A. Muczkowski, Varsaviae 1848.
- Długoski I., *Annales seu cronicae incliti regni Poloniae, liber nonus*, Varsaviae 1978.
- Długoski J., *Catalogus episcoporum wladislaviensium* [w:] *Joannis Długossii senioris canonici cracoviensis Opera t. I*, wyd. I. Polkowski, Ż. Pauli, Cracoviae 1887, s. 515-544.
- Tenże, *Insygnia seu clenodia regni Poloniae* [w:] *Joannis Długossii senioris canonici cracoviensis Opera t. I*, wyd. I. Polkowski, Ż. Pauli, Cracoviae 1887, s. 559-573.
- Kalendarz i spominki włocławskie* [w:] *Roczniki Wielkopolskie. MPH, Seria II – t. VI*, wyd. B. Kürbis, Warszawa 1962, s. 79-91.
- Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski, t. II*, [wyd. I. Zakrzewski], Poznań 1878.
- Lites ac res gestae inter polonos ordinemque cruciferorum. Edition altera, t. I*, Posnaniae 1890.
- Pommerelisches Urkundenbuch, cz. 2*, wyd. M. Perlbach, Danzig 1882.
- Pommersches Urkundenbuch. VI. Band. 1321-1325 nebst Nachträgen und Ergänzungen zu Band. I-VI, I*, wyd. O. Heinemann, Stettin 1907.
- Preußisches Urkundenbuch. Zweiter Band (1309-1335) cz. 1*, wyd. M. Hein, E. Maschke, Neudruck der Ausgabe 1939, 1962.
- Vitae wladislaviensium episcoporum*, wyd. S. Damalewicz, Kraków 1642.

Literatura

- Bielski M., Rezmer W., *Bitwy na Pomorzu. Szkice z dziejów militarnych Pomorza Nadwiślańskiego (1109-1945)*, Gdańsk 1993.
- Bieniak J., *Gerward z Ostrowa* [w:] *Zasłużeni dla Włocławka (XIII-XX w.)*, red. M. Wojciechowski, Włocławek 1991, s. 56-58.
- Tenże, *Gerward z Ostrowa herbu Laska (około 1260-1323), biskup kujawski* [w:] *Ludzie pomorskiego średniowiecza szkice biograficzne*, red. K. Skrzypkowska-Łutowicz, Gdańsk 1981, s. 47-53.
- Tenże, *Krąg rodzinny biskupa kujawskiego Macieja Pałuki (korekta do rodu Pałuków Władysława Semkowicza)*, „Zapiski Historyczne”, 1985, t. 50, s. 85-117.
- Tenże, *Maciej* [w:] *PSB*, 1974, t. 19, s. 15-18.
- Tenże, *Maciej z Gołańczy herbu Pałuka (ok. 1285-1368), biskup kujawski* [w:] *Ludzie pomorskiego średniowiecza szkice biograficzne*, red. K. Skrzypkowska-Łutowicz, Gdańsk 1981, s. 67-72.

- Tenże, *Maciej z Golańczy* [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. III, red. Z. Nowak, Gdańsk 1997, s. 133-136.
- Tenże, *Świętosław z Wąsoszy* [w:] *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. IV, R-Ż, red. Z. Nowak, Gdańsk 1997, s. 355-356.
- Tenże, *Urzędnicy kruszwiccy w średniowieczu* [w:] *Z dziejów pogranicza kujawsko-wielkopolskiego zbiór studiów*, III, red. D. Karczewski, M. Wilczek-Karczewska, Strzelno-Kruszwica 2015, s. 51-66.
- Tenże, *Wielkopolska, Kujawy, ziemia łączycycka i sieradzka wobec problemu zjednoczenia państwowego w latach 1300-1306*, Toruń 1969.
- Boniecki A., *Herbarz polski, cz. I. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. VI, Warszawa 1903.
- Brzeziński W., *Koligacje małżeńskie możnowładztwa wielkopolskiego w II poł. XIV i I poł. XV w.*, Wrocław 2012.
- Chłopocka H., *Procesy Polski z Zakonem Krzyżackim w XIV w. Studium źródłoznawcze*, Poznań 1967.
- Taż, *Tradycja o Pomorzu Gdańskim w zeznaniach świadków na procesach polsko-krzyżackich w XIV i XV w.*, „Roczniki Historyczne”, R. 25, 1959, z. 1, s. 65-142.
- Chodyński S., *Maciej Golańczewski* [w:] *Encyklopedia kościelna*, t. VI, wyd. M. Nowodworski, Warszawa 1875, s. 268-271.
- Długokęcki W., *Tczew w okresie pomorskim (1260-1308)* [w:] *Historia Tczewa*, red. W. Długokęcki, Tczew 1998, s. 34-42.
- Tenże, *Zakon Krzyżacki wobec Tczewa w początkach XIV w.* [w:] *Historia Tczewa*, red. W. Długokęcki, Tczew 1998, s. 43-47.
- Fijałek J., *Ustalenie chronologii biskupów włocławskich*, Kraków 1894.
- Gąsiorowski A., *Sędziwój z Szubina h. Pałuka* [w:] PSB, 1995, t. 36, s. 406-416.
- Jasiński K., *Zajęcie Pomorza Gdańskiego przez Krzyżaków w latach 1308-1309*, „Zapiski Historyczne”, 1966, t. 31, z. 3, s. 7-61.
- Karwasińska J., *Sąsiedztwo kujawsko-krzyżackie 1235-1343*, Warszawa 1927.
- Kowalski M. D., *Prałaci i kanonicy krakowskiej kapituły katedralnej od pontyfikatu biskupa Nankera do śmierci biskupa Zawiszy z Kurozwęk (1320-1382)*, Kraków 1996.
- Kriedte P., *Die Herrschaft der Bischöfe von Włocławek in Pommerellen von den Anfängen bis zum Jahre 1409*, Göttingen 1974.
- Kujawski W., *Maciej Golańczewski* [w:] *Zasłużeni dla Włocławka (XIII-XX w.)*, red. M. Wojciechowski, Włocławek 1991, s. 61-63.
- Kujot S., *Czternasty listopada 1308 r. w Pomorzu Gdańskim*, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, R. 15, 1908, s. 3-120.
- Labuda G., *Pomorze Wschodnie w dobie rozwijającego się feudalizmu (1120-1466)* [w:] *Historia Pomorza. T. I do roku 1466, cz. 1*, red. G. Labuda, Poznań 1969, s. 346-580.
- Maciejewski J., *Działalność kościelna Gerwarda z Ostrowa biskupa włocławskiego w latach 1300-1323*, Bydgoszcz 1996.

- Nitecki P., *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992.
- Nowakowski P., *Katedra wrocławska*, Włocławek 1991.
- Nowicki T., *Maciej z Golańczy* [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. XI, Lublin 2006, s. 707.
- Pakulski J., *Sily polityczno-społeczne w Wielkopolsce w pierwszej połowie XIV w.*, Toruń 1979.
- Piekosiński F., *Pieczęcie polskie wieków średnich doby piastowskiej (uzupełnienie)*, Kraków 1936.
- Semkowicz A., *Krytyczny rozbiór Dziejów Polski Jana Długosza (do roku 1384)*, Kraków 1887.
- Semkowicz W., *Ród Pałuków*, „Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydział Historyczno-Filozoficzny”, 1907, Serya II, t. 24, s. 151-268.
- Sieradzian W., *Świadomość historyczna świadków w procesach polsko-krzyżackich w XIV-XV w.*, Toruń 1993.
- Stachowska K., *Gerward* [w:] PSB, 1948-1958, t. 6, s. 408-409.
- Szostkiewicz Z., *Katalog biskupów obrządku łacińskiego przedrozbiorowej Polski* [w:] *Sacrum Poloniae Millenium. Rozprawy-Szkice-Materiały historyczne*, t. I, Rzym 1954, s. 391-608.
- Szymański J., *Herbarz średniowiecznego rycerstwa polskiego*, Warszawa 1993.
- Śliwiński B., *Działalność wojewody tczewskiego Świętosława z Wąsoszy z rodu Pałuków jesienią 1308 r.* [w:] *Książęta, urzędnicy, złoczyńcy*, red. B. Śliwiński, Gdańsk 1999, s. 265-275.
- Tenże, *Mściwoj II (1224-1294) książę wschodniopomorski (gdański)*, Warszawa 2016.
- Tenże, *Pomorze Wschodnie w okresie rządów księcia polskiego Władysława Łokietka w latach 1306-1309*, Gdańsk 2003.
- Tenże, *Rzeź i zniszczenie Gdańska przez Krzyżaków w 1308 r. Przyczyny, przebieg i skutki*, Gdańsk 2006.
- Wyrwa A. M., *Pałuki – nazwa i terytorium w świetle źródeł i literatury. Stań badań* [w:] *Studia i materiały do dziejów Pałuk*, t. I. *Osadnictwo i architektura w rejonie Łekna we wczesnym średniowieczu*, red. A. M. Wyrwa, Poznań 1989, s. 11-22.
- Urzędnicy kujawscy i dobrzyńscy XII-XV w. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, Kórnik 2014.
- Urzędnicy Pomorza Wschodniego do 1309 r. Spisy*, wyd. B. Śliwiński, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1989.
- Urzędnicy wielkopolscy XII-XV w. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985.
- Zajączkowski S., *Polska a Zakon Krzyżacki w ostatnich latach Władysława Łokietka*, Lwów 1929.
-

JUSTYNA EWA BIAŁOWĄS

**POCHODZENIE I NAJBLIŻSZA RODZINA BISKUPA
WŁOCŁAWSKIEGO MACIEJA PAŁUKI (OK. 1285-1368)**

Streszczenie: Niniejszy artykuł skupia się na najbliższej rodzinie biskupa włocławskiego Macieja z Gołańczy. Maciej został biskupem po śmierci swego wuja biskupa włocławskiego Gerwarda. Po nim biskupem został jego bratanek Zbylut. Życiorys biskupa Macieja jest szerokim tematem, dlatego na potrzeby niniejszego artykułu zbadano życiorysy członków najbliższej rodziny Macieja. Badania obejmują życiorys ojca Macieja Sławnika kasztelana nakielskiego. Skupiono się również na jego żonie Małgorzacie, siostrze Gerwarda poprzednika Macieja na stanowisku biskupa włocławskiego. Artykuł opisuje także Świętosława najstarszego syna Sławnika i Małgorzaty, wojewodę tczewskiego walczącego o ziemie pomorskie podczas ataku krzyżackiego. Jako ostatniego przybliżono postać Zbyluta, średniego syna Sławnika, który także walczył u boku Władysława Łokietka. Artykuł ponadto opisuje pochodzenie biskupa Macieja, a mianowicie jego przynależność do rodu Pałuków, w tym odnotowano wygląd herbu rodowego Pałuków.

Słowa kluczowe: biskup, Maciej, Pałuka, Sławnik, Zbylut, Świętosław.

**THE DESCENT AND THE CLOSEST FAMILY OF BISHOP
OF WŁOCŁAWEK MACIEJ PAŁUKA (ABOUT 1285-1368)**

Abstract: The present article focuses on the closest family of the Bishop of Włocławek Maciej of Gołańcza. Maciej took over the bishopric after the death of his uncle, the Bishop of Włocławek, Gerward. After his death the bishopric was in turn taken over by his nephew, Zbylut. Because Bishop Maciej's biography constitutes a wide topic, for the purpose of the present article, the biographies of the closest members of his family have been examined. The research includes the biography of Maciej's father, Sławnik, the Castellan of Nakło. The article also focuses on his wife Małgorzata, the sister of Gerward – Maciej's predecessor as the Bishop of Włocławek. The article also describes Świętosław, the eldest son of Sławnik and Małgorzata, the Voivode of Tczew, who fought for Pomerania during the Teutonic attack. Last but not least, the article describes Zbylut, the middle son of Sławnik, who fought at the side of Władysław the Elbow-high. Moreover, the article discusses the descent of Bishop Maciej, namely his affiliation to the House of Pałuka and describes their coat of arms.

Key words: bishop, Maciej, Pałuka, Sławnik, Zbylut, Świętosław.

Translated by Hanna Rybkowska

